

İNDİRGENMEYEN BELİRSİZLİKLER

Metin Durgut

Canlı genlerinde veya yazılı metinlerde, doğa veya insan yapısı organizasyonun hangi kurallara ve ilişkilere göre kurgulanıp işleyeceğini betimleyen bilginin sürekli olarak gelişip zenginleştiğine bakarak, biyolojik veya beşeri sistemlerin evriminin yeni bilgi üretimine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Enformasyon ile semboller arasındaki karşılıkları içeren bu sayısal veri tabanları, sembollerin büyük sayıda kombinasyonuna izin vererek çeşitliliği, taşıdığı açık direktifler sayesinde de istikrarı sağlıyor. Bununla beraber, yaşamın kritik süreçlerine aracılık yapan bilginin her zaman sembolik temsillere indirgenebileceğinden (kodlanabileceğinden), örneğin, genom kayıtlarına bakarak bir canlının tüm davranışını çıkarabileceğimizden emin olamayız. Metinlerdeki sembollerin temsil ettiği anlam için ayrıca yorumcu gerektirmeyen kodlanmış (açık) bilgiden farklı olarak, bağlama özgü olan örtük (kapalı) bilgi bireyde ve organizasyonda gömülüdür. Bu global niteliği (sistemin tümüne aidiyeti) yüzünden örtük bilgiye ancak etkileşerek erişilebilir.

Milyarlarca yıl önce prebiyotik çamurun ilkel sistemleri etraflarına ördükleri duvarların içinde kendilerini dış çevreden farklılaştırarak yeni kimliklerini ilan ettiklerinde, içinde evrilecekleri “zamanları” ile birlikte kodlanmış ve gömük hücrenel bilginin de serüvenini de başlatmış oldular. Duvarın dışından bakan gözlemci için onlar artık haklarındaki bilginin, özellikle de gömük bilginin, kaçınılmaz biçimde belirsizliklerle sınırlandığı ayrı birer tekilliktirler. Zaman içinde işlevsel yeteneğe sahip düzenler ortaya çıktı, elemanlarına ait özelliklere ek olarak sistem bağlamında yaratılmış özelliklere sahip, başka bir deyişle, parçalarının toplamından “daha fazla” (daha zengin) olan karmaşık düzenler doğdu. Parçalara ait bilgi bu “doğan” sistemik özellikleri açıklamaya yetmediği için, sistem davranışını anlamaya çalışan gözlemci gene bir dizi belirsizlikle karşılaştı. Belirsizliği azaltmak amacıyla sistem ile etkileşime girdiğinde bu kez önüne başka bir belirsizlik, gözlemci ile obje arasındaki etkileşimin neden olduğu Heisenberg etkisi çıktı. Görüldüğü gibi sistemler tahmin, gözlem ve analiz gücüne sınırlar koyan “indirgenmeyen belirsizlikleri” ile birlikte organize oluyorlar. Karmaşıklığın sunduğu olasılıklar arasında tercih yapmaya gelince, bu işin ustaları “kendiliğinden organize olan sistemler”dir. Nedenler oluştuğunda, elemanları arasındaki etkileşmeden doğan karmaşıklığı gene bu etkileşimler sayesinde indirgeyerek belirsizliği etkin biçimde yönetebiliyor, bir anlamda dalgalı bir denizin düzen adacıklarına ulaşabiliyorlar.

Fırsatlar hazır olanlar için doğar. Hazır olanlar ise sınırlarda durarak sistem ve çevresi arasındaki akımları (alış verişi) izleyen, karmaşıklıkta seçenekleri fark ederek belirsizliği bir müzakere ve tasarım ortamına dönüştürebilenlerdir. Öngörü ufku denen sahnede sezgilerimiz ve beklentilerimizle birlikte rol alırız.